

А. К. Виноградова, О. А. Кириченко та Ю. А. Ланцедової.

Бібліографічні посилання:

1. Кириченко О. А. Курс лекцій зі спецкурсу «Новітній правовий статус студентської молоді»: навч. посібник для предметної спеціальності 014.03 «Середня освіта. Історія» освітньої програми «Історія, правознавство» ОКР «Бакалавр». Друге видання / О. А. Кириченко, О. С. Тунтула. - Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. – 264 с.

2. Конституція України від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України від 02.06.2016 р., № 1401-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

3. Международный пакт о гражданских и политических правах. Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи ООН от 16.12.1966 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml.

4. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах. Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи ООН от 16.12.1966 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon.shtml.

Уварова Наталія Володимирівна,
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТРАНСГЕНДЕРНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Статтею 3 Конституції України проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1], відтак найголовнішим завданням держави сьогодні є належне забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини. Загальнообов'язковість положень конституційної норми не означає наявності ефективних механізмів її реалізації. Зокрема, це стосується випадків, коли права людини стають більш уразливими (в ході притягнення до юридичної відповідальності) або коли суб'єктами виступають уразливі категорії громадян (інваліди, представники сексуальних меншин, пенсіонери, неповнолітні).

Сьогодні проблема толерантного становлення до представників трансгендерних особистостей, які приймають участь у кримінальному провадженні є недостатньо представленою у вітчизняній науковій літературі. Виключенням можна вважати працю Товпеко Я.К. «Реалізація конституційно-правових норм про права людини щодо сексуальних меншин: порівняльно-

правове дослідження» (2017 рік). Доволі неоднозначною лишається громадська думка з питань реалізації права на шлюб для представників сексуальних меншин і трансгендерних особистостей, усиновлення дітей, проведення мирних зібрань тощо. Все перераховане лише підкреслює актуальність та важливість досліджень, пов'язаних із належним забезпеченням прав представників трансгендерних особистостей в ході кримінального провадження.

Загалом, поняття «трансгендерна особистість» є узагальнюючим та не є закріпленим у національному законодавстві. Важливо відмітити, що доволі авторитетне джерело «Великий тлумачний словник сучасної української мови» за редакцією В.Т. Бусела також не має у змісті тлумачення поняття «трансгендерна особистість».

Уніфікованим клінічним протоколом первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги (УКПМД) «Гендерна дисфорія», затвердженим наказом МОЗ від 15.09.2016 № 972 визначені окремі з досліджуваних нами понять, а саме: а) трансгендерність (гендерна неконформність) – ступінь, в якому статева ідентичність, роль або гендерне самовираження індивіда відрізняється від культурних норм, приписаних особам певної статі у конкретному суспільстві; б) MtF (male-to-female) (син. транс-жінка; транссексуальна чи трансгендерна жінка) – аббревіатура, що описує індивідів, зареєстрованих при народженні чоловічої статі, які змінюють своє тіло та/або гендерну роль на жіноче тіло та/або роль; в) FtM (female-to-male) (син. транс-чоловік; транссексуальний чи трансгендерний чоловік) – аббревіатура, що описує індивідів, зареєстрованих при народженні жіночої статі, які змінюють своє тіло та/або гендерну роль на чоловіче тіло та/або роль [2, с.10].

Щодо міжнародно-правового забезпечення прав трансгендерних особистостей, то відповідно до частини 1 статті 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (далі – МПГПП) та частини 2 статті 2 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (далі – МПЕСКП), Україна зобов'язана забезпечити здійснення всіх прав, гарантованих цими конвенціями, без дискримінації за ознаками, котрі включають сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність. Окрім того, стаття 26 МПГПП вимагає від України забезпечити, щоб «будь-яка дискримінація повинна бути заборонена законом, і закон повинен гарантувати всім особам рівний та ефективний захист проти дискримінації за будь-якою ознакою», в тому числі, за ознаками гендерної ідентичності [3, с.66].

Повертаючись до вітчизняного законодавства, наголосимо, що за частиною 1 статті 24 Конституції України, не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1].

Незважаючи на проголошену Конституцією рівність, лише у листопаді 2015 року Кодексом законів про працю України було закріплено рівність

трудових прав громадян, зокрема, щодо сексуальних меншин. Так, за статтею 2-1 забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема, порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їх прав, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання [4].

У порівнянні з трудовою сферою, в інших галузях права законодавство є більш консервативним. Так, у звіті, щодо протидії дискримінації в Україні звертається увага, що на станом на 2015 рік немає прецедентів чи обов'язкових тлумачень цих або будь-яких інших положень про недискримінацію, які би свідчили, що українська влада вважає ці ознаки включеними до терміну «інші ознаки» або його еквівалентів [3, с.74].

Переходячи до висвітлення проблеми у кримінально-процесуальному аспекті, відмітимо, що у статті 10 Кримінального процесуального кодексу України вказано, що не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених цим Кодексом, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовними або іншими ознаками. У випадках і порядку, передбачених цим Кодексом, певні категорії осіб (неповнолітні, іноземці, особи з розумовими і фізичними вадами тощо) під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями [5]. Звідси стає очевидним, що особи, які належать до трансгендерних особистостей не підпадають під категорії, що користуються додатковими гарантіями та правами, як це прямо визначено Кодексом. Ми переконані, що через таку «неувагу» Законодавця представники трансгендерні особистості часто зазнають утисків та порушення прав в ході участі у кримінальному провадженні.

Питання гендерної ідентичності та зміни статі ще більш загострюється у контексті можливого застосування заходів забезпечення провадження в ході досудового розслідування кримінальної справи, зокрема, затримання та тримання під вартою. Так, серед закріплених статтею 178 КПК України обставин, що враховуються при обранні запобіжного заходу відсутні обставини, пов'язані невизначеною гендерною ідентичністю.

Моделюємо ситуацію, коли особа, яка є підозрюваною (обвинуваченою) в кримінальній справі змінила стать з чоловічої на жіночу, проте не встигла оформити відповідні документи про зміну статі та імені. Матеріали кримінальної справи складаються з урахуванням гендерної належності, ви-

значеної документами, а не самоідентифікацією особи. У випадку застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження виникає проблема із підготовкою процесуальної документації та направленням такої особистості для утримання під вартою. Виходячи виключно з паспортних даних особи, ми не враховуємо того, що фізично підозрювана(обвинувачена) особистість є жінкою/чоловіком або має ознаки обох статей.

На рівні Кримінального процесуального кодексу України поліпшити удосконалення забезпечення прав представників сексуальних меншин та трансгендерних особистостей можливе шляхом внесення змін і доповнень до положень статей 10, 178, 183 КПК України.

Зокрема, частина 2 статті 10 може виглядати наступним чином: «2. У випадках, передбачених цим Кодексом, певні категорії осіб (неповнолітні, іноземці, пенсіонери, особи з розумовими і фізичними вадами, представники сексуальних меншин, трансгендерні особистості) під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями, у порядку, визначеному підзаконними нормативно-правовими актами» [4].

В свою чергу, при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу, крім закріплених положеннями статті 178 обставин, може бути враховано таку обставину, як «належність особи до представників сексуальних меншин та/або трансгендерних особистостей, що підтверджується власним поясненням та висновком медичної установи (фахівця)». Організаційні питання направлення та утримання в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах розглядуваних категорій осіб можуть бути затверджені на рівні наказу МВС.

В підсумку наголосимо, що мова не йде про привілеї або ж додаткові права чи пом'якшуючі обставини. Проблема полягає у забезпеченні рівних можливостей для трансгендерних особистостей як учасників кримінального провадження. Внесення запропонованих змін і доповнень до Кримінального процесуального кодексу України надасть рівні можливості щодо реалізації прав всіма категоріями громадян, які є учасниками кримінального провадження без винятку.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України, 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Наказ Міністерства охорони України від 15.09.2016 «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при гендерній дисфорії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20160915_0972.html.

3. На межі. Вирішення проблем дискримінації та нерівності в Україні / Звіт «Equal Rights Trusty» в партнерстві з Правозахисним ЛГБТ Центром «Наш світ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gay.org.ua/publications/antidi_report2015-u.pdf.

4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII (редакція станом на 30.04.2017) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013. – № 9-10. – Ст. 88.